

РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ

§ 1. Криміналістична характеристика контрабанди

Під контрабандою (італ. *contro* — проти, *bando* — урядова постанова) згідно зі ст. 201 КК України визнається переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнотоксичних, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. КК України містить також ст. 305, яка встановлює відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Інформаційною основою формування та реалізації методики розслідування контрабанди є криміналістична характеристика цього виду злочину. Криміналістична характеристика контрабанди — це узагальнена, інформаційна модель, що являє собою систематизований опис типових криміналістично значимих ознак контрабанди, які мають суттєве значення для її виявлення, розкриття та розслідування. До основних елементів криміналістичної характеристики контрабанди належать: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб учинення і приховування злочину; 3) типові сліди контрабанди; 4) обстановка вчинення контрабанди; 5) особа злочинця.

Предмет злочинного посягання. Криміналістична особливість предмета злочинного посягання полягає в тому, що це слідосприймаючі і слідоутворюючі об'єкти живої та неживої природи, їх якісно-кількісні показники, фізико-хімічні та споживчі властивості індивідуалізують предмет у матеріальному світі, обумовлюють способи вчинення і приховування контрабанди. Предмети контрабанди мож-

на умовно поділити на такі групи: 1) *предмети, що мають особливу цінність* — культурні цінності; цінні види тварин і рослин; органи та тканини людини тощо; 2) *предмети, небезпечні для здоров'я людей* — наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, отруйні, сильнодіючі речовини, фальсифіковані ліки; 3) *предмети, що створюють загрозу особистій та громадській безпеці* — вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси до неї; небезпечні відходи, мікробіологічні агенти; 4) *предмети, що загрожують суспільній моральності* — твори, що пропагують насильство, жорстокість, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію; порнографічні предмети; 5) *предмети, що загрожують недоторканності особистого життя особи* — спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Усі названі предмети — це речі майнового характеру, як правило, обмежені або виключені із вільного цивільного обігу і становлять підвищену небезпеку або особливу цінність.

У сучасних умовах «асортимент» предмета контрабанди надзвичайно різноманітний і час від часу змінюється залежно від потреб окремих груп населення. Ці потреби детерміновані соціально-економічною обстановкою в країні та соціальними й психологічними властивостями проживаючих у ній громадян. Поряд з ростом окремих видів контрабанди простежуються її якісні зміни: контрабандною діяльністю займаються організовані злочинні групи зі стійкими міжнародними зв'язками. У контрабанді наркотичних засобів спостерігається перехід від об'ємних (макова соломка) до менш об'ємних і «важких» наркотиків — опій, екстракт макової соломки, кокаїн тощо. Частіше зустрічаються випадки переміщення синтетичних наркотиків, прекурсорів. Певного поширення набуває контрабанда фальсифікованих лікарських засобів. Основними джерелами надходження на фармацевтичний ринок України таких лікарських засобів є контрабандне постачання виробниками (реалізаторами) лікарських засобів із-за кордону під виглядом інших товарів та випуск на невідновлених підприємствах фальсифікованих лікарських засобів та переміщення їх через кордон та ін.

Останнім часом спостерігається ріст контрабанди вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Джерелами і каналами над-

ходження зброї та боєприпасів до контрабандистів, як правило, є: а) викрадення зброї із військових частин і баз; б) викрадення окремих деталей і механізмів на збройних заводах; в) ввезення зброї з країн СНД, Придністров'я, Дагестану, Північного Кавказу, із місць збройних конфліктів; г) придбання на території України у незнайомих осіб; ґ) райони військових стрільбищ, полігони, місця минулих бойових дій, де була знайдена зброя; д) кустарне виготовлення у підпільних майстернях та ін.

Спосіб учинення контрабанди — це детермінована система дій злочинця із підготовки, виконання та приховування незаконного переміщення контрабанди через митний кордон, а також щодо використання результатів контрабандної діяльності.

Найбільш *типовими способами вчинення контрабанди* є: а) переміщення поза митним контролем; б) переміщення шляхом приховування від митного контролю. Переміщення поза митним контролем передбачає ввезення або вивезення товарів та інших предметів через митний кордон України поза визначеними митними органами України місцями (митниці, митні пости) або поза встановленим часом для проведення митного контролю. Найчастіше здійснюється шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями. Рідше на практиці зустрічається переміщення шляхом обходу місць митного контролю пішоходами. Приховування від митного контролю предметів контрабанди являє собою будь-який спосіб утаювання, що ускладнює їх виявлення: із використанням тайників або інших засобів «фізичного приховування», які утруднюють візуальне виявлення контрабанди; шляхом надання одним предметам вигляду інших; шляхом подання митному органу як підстави для переміщення предметів підроблених документів або таких, що одержані незаконним шляхом, містять неправдиві дані чи є підставою для переміщення інших предметів.

Тайниками слід вважати спеціально виготовлені, обладнані або пристосовані сховища, а також конструктивні ємкості, порожнини транспортних засобів, багажу та інші предмети, що попередньо підлягалися розборці, демонтажу або переобладнанню.

Найбільш поширеними *місцями приховування* контрабандних предметів у автотранспорті є: шини ходових та запасних коліс; спеціально переобладнані або ж виготовлені паливні та водяні баки;

ящики для інструмента з подвійними стінками та днищами; простір за передньою панеллю та декоративною обшивкою кабіни; пустоти між подвійними стінками вантажного приміщення; тайники, спеціально обладнані в балках, лонжеронах і шасі автомашини та ін. На залізничному транспорті як місця для приховування найчастіше використовуються міжстельові простори, туалети, ящики для сміття, опалювальні печі вагонів, ями для постільної білизни, тайники в службових купе, акумуляторні ящики, плафони освітлення, різноманітні ніші, сидіння та спинки диванів, пустоти в столиках, у поручнях, попередньо розряджені вогнегасники та ін.

Під «фізичним» приховуванням слід розуміти створення умов, за яких візуальне виявлення предметів контрабанди під час митного контролю ускладнене. Залежно від об'єктів митного контролю до інших засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предметів контрабанди, можна віднести, зокрема, приховування безпосередньо на тілі контрабандиста; у тілі людини (у внутрішніх порожнинах та ковтальним способом); безпосередньо в одязі, взутті та особистих речах; в особистому багажі та ручній поклажі; у легальних товарах та вантажах; у транспортних засобах; у міжнародних поштових відправленнях та ін.

Приховування контрабанди — це умисна дія злочинця, що полягає у перешкоджанні встановлення об'єктивної істини про незаконне переміщення через кордон шляхом приховування, знищення, маскуванню або фальсифікації слідів контрабанди і контрабандиста, спрямовану на повне або часткове ухилення винуватого від кримінальної відповідальності.

Практика показує, що невід'ємною частиною способу вчинення контрабанди є використання результатів злочинної діяльності. За кримінальним правом контрабанда вважається закінченою з моменту фактичного переміщення предмета посягання через митний кордон, за наявності однієї з ознак, зазначених у законі. При ввезенні товарів (предметів, речовин) на митну територію України — з моменту фактичного перетину кордону, а при вивезенні — з моменту подання митної декларації або іншої дії, безпосередньо спрямованої на реалізацію наміру ввезти або вивезти предмети. У криміналістичному аспекті істотно важливим є те, що і після вищезазначеного моменту

закінчення контрабанди злочинна діяльність продовжується. Вона виявляється у використанні результатів контрабандної діяльності. Це можуть бути дії, наприклад, із реалізації контрабандних предметів та отриманню прибутку або ж використання предметів контрабанди для власних потреб (зброї, наркотиків, спецтехніки тощо). Способи реалізації і використання предметів контрабанди зумовлені особливостями особи злочинця та властивостями таких предметів (речовина, порошок). Предмети контрабанди можуть реалізовуватися: безпосередньо контрабандистом, за допомогою посередників, через кримінальні структури, через родичів або знайомих.

Проміжною ланкою використання результатів контрабанди є *способи транспортування та зберігання* таких предметів, що є важливим джерелом криміналістичної інформації. Місцями зберігання предметів контрабанди можуть бути квартири, гаражі, склади (власні, знайомих, родичів або орендовані). Для зберігання та реалізації предметів контрабанди (наркотики, зброя) можуть використовуватися порожні склади на підприємствах.

Типові сліди контрабанди. При переміщені контрабанди поза митним контролем «слідова картина» припускає наявність різних матеріальних слідів транспортних засобів: сліди хитання, ковзання, гальмування і пробуксовки коліс, утворені в результаті руху транспорту. При використанні тайників та інших засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предметів контрабанди і привертають увагу такі сліди, як: а) дефекти швів, сполучених частин покриття підлоги кузова (фургона) автомобіля, металевої та пластмасової апаратури різних вузлів транспортних засобів; в) сліди на поверхні попільничок; г) сліди свердління, розрізу, розпилу, нашарування при зварюванні, сліди металізації; г) сліди стружки при виготовленні тайників у дерев'яних частинах транспортного засобу. Певний інтерес можуть викликати сліди фарбування деяких місць, нові частини в транспортному засобі, сильне забруднення вузлів і механізмів, наявність нових дверних петель, вилучення або додаткове встановлення деталей у вузлах, заміна кріпильних деталей тощо. При вчиненні контрабанди шляхом фальсифікації митних та інших документів найбільш розповсюдженими є: сліди підробки митних документів шляхом підчистки, дописки, травлення, заміни частин документів; сліди підробки відтисків печаток і штампів.

Обстановка вчинення контрабанди. Найбільш характерним місцем учинення контрабанди є зона митного контролю. Це, як правило, приміщення митниці, купе вагона, борт літака, оглядовий майданчик для автомобілів, борт морського чи річкового судна, спеціально відведені місця для проведення митного контролю, оглядові бокси, а також місця нелегального переходу державного кордону та ін. Вибір часу учинення контрабанди зумовлений певними закономірностями. Якщо час вчинення контрабанди не зв'язаний з розкладом транспорту, то злочинці, як правило, намагаються вибрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю в цей період часу та послабленням уваги працівників митниці. Узагальнення практики показує, що найчастіше контрабанда вчиняється вночі, рідше — вдень. Інколи контрабандисти планують вчинення контрабанди у вихідні, святкові чи передсвяткові дні або ж у погану погоду.

Особа злочинця. Узагальнення практики показало, що контрабанда належить до розряду «чоловічих злочинів», оскільки переважна їх кількість учинюється чоловіками. Проте останнім часом намітилася тенденція зміни такого становища в плані збільшення кількості осіб жіночої статі, які вчинили контрабанду. При цьому характерною є «спеціалізація» контрабандистів за статевою належністю. У більшості випадків жінки вчиняють контрабанду наркотиків із прихованням від митного контролю шляхом використання місць, що утрудняють їх виявлення: статевих органів, нижньої білизни, сумочок, спеціально пристосованих панчіх, заколок у волоссі, одягу та взуття. Водночас дуже рідко зустрічаються випадки вчинення жінками контрабанди зброї, боєприпасів, радіоактивних, вибухових речовин, а також приховування з використанням виготовлених тайників, що більш характерно для чоловіків.

■ § 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню

Обов'язковому з'ясуванню підлягають такі основні питання:

- 1) чи є ця подія контрабандою;
- 2) місце, час і умови вчинення контрабанди;

3) предмет контрабанди, джерела походження та придбання, кількість, вартість та інші дані, що характеризують масштаби контрабандних операцій;

4) способи вчинення контрабанди, конкретні прийоми незаконного переміщення через митний кордон, технічні засоби, використувані для переміщення контрабанди, вид тайника (спеціально виготовлений або обладнаний), спосіб підробки митних документів, інші дії контрабандистів при безпосередньому переміщенні контрабанди через кордон;

5) способи підготовки контрабанди (підготовка транспортних засобів і обладнання у них тайників, збір інформації про місце перетинання кордону, даних про осіб, які проводять митний контроль, відомості про предмети контрабанди, що користуються попитом, консультації з «фахівцями», фальсифікація митних документів, тари, упакування, створення і організація злочинної групи, підбір та перевірка членів групи, проведення тренувань та їх технічне забезпечення тощо);

6) способи приховування контрабанди (дії з утаювання, знищення, маскування або фальсифікації слідів злочину і злочинця), способи зберігання, транспортування і реалізації контрабандних предметів, а також дії з використання результатів контрабанди;

7) особа, яка вчинила контрабанду;

8) наявність злочинної групи і роль кожного її учасника, хто є організатором контрабандної діяльності;

9) мета, мотив і намір вчинення контрабанди;

10) обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності, а також інші обставини, що характеризують особу, яка вчинила контрабанду;

11) характер і розмір збитку, заподіяного контрабандою;

12) причини і умови, що сприяють вчиненню контрабанди.

§ 3. Типові слідчі ситуації та версії

Слідчі ситуації, що виникають на початку розслідування контрабанди, такі: 1) є ознаки — достатньо даних про вчинення контрабанди, відома особа, яка її вчинила; 2) є ознаки про вчинену контрабанду,

але особа, яка її вчинила, невідома; 3) є ознаки контрабанди і відомості про злочинця, але останній зник із місця події.

Значні труднощі при розслідуванні контрабанди викликають випадки затримання контрабандиста безпосередньо на митному кордоні, коли особа, не зважаючи на наявність доказів, заперечує сам факт учинення контрабанди і заявляє, що предмети контрабанди їй не належать. Це складна конфліктна ситуація, в якій інформаційна невизначеність і протиріччя між фактами вимагають правильного і кваліфікованого проведення комплексу слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та відповідних тактичних операцій. Особливого значення в таких ситуаціях набуває слідчий огляд та фіксація виявлених предметів контрабанди, а також предметів, вилучених при обшуку особи та затриманні підозрюваного. У разі необхідності до огляду варто залучати спеціаліста-криміналіста, який допоможе встановити сліди, залишені контрабандистом, і довести причетність останнього до злочину. Варто старанно оглянути пакувальний матеріал предметів контрабанди, звернути увагу на саморобні упаковки з паперу, газет, оскільки їх частини можуть бути виявлені в результаті наступних обшуків контрабандиста. Необхідно детально описувати пакувальний матеріал за наявності на ньому рукописних позначок, текстів, цифр, що надалі може послужити предметом криміналістичної експертизи.

Певні складнощі виникають при розслідуванні ситуацій, коли є ознаки про вчинену контрабанду, особа, яка її вчинила, невідома, тобто коли не встановлено власника контрабанди. Це так звана «безгоспна» контрабанда, яка останнім часом в Україні набула погрожуючого характеру. Для таких ситуацій характерною є високий ступінь інформаційної невизначеності, відсутність даних про особу, а коло інших джерел для розшуку злочинця вкрай обмежене. У таких ситуаціях ця інформація вноситься у ЄРДР і розпочинається кримінальне провадження про контрабанду за фактом її виявлення. Головним завданням у наявній ситуації є встановлення особи злочинця, її розшук, затримання й викриття. Діяльність органів досудового розслідування спрямована на виявлення й систематизацію максимальної кількості доказової й орієнтовної інформації, що характеризує особу, яка вчинила контрабанду і злочинний характер події.

Особливо важливого значення набуває використання даних, що містяться у криміналістичній характеристиці контрабанди: а) про предмет посягання, його індивідуальні особливості, кількісно-якісні характеристики, які можуть вказувати на вікові, фахові та інші особливості злочинців; б) про спосіб учинення контрабанди та приховування слідів злочину, що звужує коло осіб, серед яких необхідно шукати злочинця; в) про залишені сліди на місці злочину, що можуть характеризувати стать, вік, психологічні риси, фізичну силу злочинця, його фахові навички та вміння, чисельність осіб, які брали участь у вчиненні контрабанди; г) про типові риси особи контрабандиста. Успіх розслідування контрабанди значною мірою залежить від таких чинників, як-от: а) висококваліфіковане проведення огляду місця події, включаючи огляд предметів контрабанди та місць їх приховування; б) допит свідків-очевидців, а за їх відсутності дії органів досудового розслідування та співробітників оперативних підрозділів мають бути спрямовані на їх виявлення; в) залучення спеціалістів кінологічної служби органів доходів і зборів або прикордонників, оскільки шляхом проведення вибірки по «гарячих слідах» за допомогою спеціально тренованої службово-розшукового собаки можна встановити контрабандиста за запаховими слідами; г) перевірка результатів оглядів та допитів за криміналістичним обліком (дактилоскопічним, за способом учинення злочину, за ознаками зовнішності тощо); ґ) вивчення матеріалів архівних кримінальних проваджень цієї категорії (розкритих і нерозкритих) шляхом порівняльного аналізу способів учинення контрабанди (розслідуваного і вказаного в архівному провадженні); д) взаємодія органів доходів та зборів митних, Державної прикордонної служби України, підрозділів СБУ та МВС. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії проводяться такі: 1) огляд місця події, включаючи огляд предметів контрабанди та місць їх приховування; 2) використання службово-розшукових собак; 3) виявлення можливих свідків та їх допит; 4) призначення за результатами огляду криміналістичних експертиз; 5) складання (або поставлення завдання про складання) композиційного портрета особи, яка вчинила контрабанду (якщо злочинця хтось бачив); 6) перевірка за криміналістичними обліками (дактилоскопічному, за способом учинення, за ознаками зовнішності); 7) поставлення завдання про встановлення особи, яка вчинила контрабанду, оперативним шляхом та ін.

Успіх розслідування контрабанди визначається своєчасністю і правильністю *висування і перевірки слідчих версій*. За першою групою ситуацій, коли є інформація про вчинення контрабанди і відома особа, яка її вчинила, висуваються *загальні версії*, що за своїм змістом дають одне з можливих пояснень суті та характеру вчиненої події в цілому: вчинене діяння є контрабандою (ст. 201 або ст. 305 КК); має місце контрабанда, пов'язана з учиненням інших злочинів (статті 201, 305 КК і статті 187, 364, 368, 369, 212, 309, 263 КК та ін.); у цьому випадку вчинено не контрабанду, а інший злочин (статті 212, 309, 263 КК та ін.); факт учинення контрабанди відсутній, виявлене діяння не злочинне, наприклад, має місце порушення митних правил чи інше адміністративне правопорушення; має місце добровільна відмова від учинення контрабанди. Висуваються також версії: про способи здійснення контрабанди; про місця здійснення контрабанди; про осіб, що займаються контрабандною діяльністю, про місця придбання, збереження, переміщення, збуту контрабанди; про кількість епізодів контрабандної діяльності та ін.

У ситуації, коли вчинена контрабанда, однак особа, що її вчинила невідома, поряд з типовими загальними версіями, характерними для першої групи ситуацій, висуваються також *окремі версії*, перевірка яких спрямована, насамперед, на визначення кола осіб, серед яких варто вести пошук злочинця: а) особа належить до обслуговуючого персоналу даного транспортного засобу (провідники, машиністи, капітани судна, бортпровідниці літака та ін.); б) особа є неповнолітньою; в) контрабанда вчинена жінкою; г) особа знаходиться серед пасажирів купе, вагона, автобуса тощо; г) особа мешкає в прикордонному районі; д) контрабанда вчинена особою, яка має відомості про особливості транспортного засобу, використовуваного для приховування предмета посягання; е) контрабанда вчинена однією особою або групою осіб та ін. У слідчій ситуації, коли має місце вчинення контрабанди, злочинець відомий, але зник з місця події, поряд із загальними версіями про подію контрабанди та її найважливіші обставини, висуваються *розушуківі версії*, які можуть бути такими: 1) злочинець переховується у своїх родичів, друзів, знайомих; 2) розшукуваний залишився на легальному становищі або перейшов на нелегальне; 3) злочинець виїхав за кордон тощо.

§ 4. Особливості розслідування контрабанди

Ефективність розслідування контрабанди значною мірою залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій. При розслідуванні цієї категорії злочинів найбільш характерними слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події, огляд предметів контрабанди, допит підозрюваного і свідків, одночасний допит раніше допитаних осіб, обшук, освідування, пред'явлення для впізнання, а також призначення необхідних судових експертиз.

Під час розслідування контрабанди найчастіше зустрічаються такі види *слідчого огляду*: а) огляд місця події; б) огляд предметів контрабанди, їх пакувального матеріалу; в) огляд транспортних засобів (автомобіль, купе поїзда та ін.), які використовуються для переміщення контрабанди; г) огляд тайників та інших місць виявлення (приховування) предметів контрабанди (валізи, сумки, палиці та ін.); ґ) огляд документів, що використовуються для приховання і переміщення контрабанди; д) огляд предметів та документів, які було викинуто перед або в момент затримання; е) освідування; є) огляд предметів і документів, вилучених при обшуку; ж) огляд тварин як засобів приміщення контрабанди.

Основними завданнями *огляду місця події* при розслідуванні контрабанди є: вивчення, фіксація та оцінка обстановки місця події; встановлення способу переміщення контрабанди; виявлення, фіксація і вилучення предмета контрабанди, тайників та інших засобів приховання і переміщення контрабанди; аналіз наявних фактичних даних про подію злочину; виявлення співучасників контрабанди та мотивів учинення цього злочину; побудова необхідних слідчих версій і визначення напрямів розслідування; одержання необхідної інформації для проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

У процесі підготовки до огляду місця події важливо правильно визначити необхідних спеціалістів і вчасно забезпечити їх прибуття на місце події. При цьому особлива роль в огляді місця події належить спеціалісту-криміналісту. Залежно від обставин можуть бути залучені й інші спеціалісти: мистецтвознавці — при огляді антикваріату, ікон, картин та інших культурних, історичних цінностей, товарознав-

ці — при огляді різних товарів; спеціалісти-хіміки, наркологи — при огляді наркотичних речовин; ювеліри — при огляді ювелірних виробів, коштовних каменів і металів; спеціалісти транспорту — при огляді літаків, морських і річкових суден, залізничного транспорту.

При переміщенні контрабанди з приховуванням від митного контролю у протоколі огляду детально описується місце виявлення предметів контрабанди, при цьому особливу увагу слід приділити тайникам та іншим засобам приховування контрабанди (валізи, сумки, палиці та ін.), зафіксувавши у протоколі їх розміри, конструкцію, призначення, спосіб виготовлення (приспосовання) тощо. До протоколу огляду місця події має бути складена схема, на якій вказується місце знаходження тайника або спеціального сховища. Місце виявлення контрабанди рекомендується зафіксувати за правилами судово-оперативної фотографії.

При розслідуванні контрабанди під час *обшуку* виявленню і вилученню підлягають: а) предмети контрабанди; б) пакувальний матеріал, засоби приховування та зберігання контрабанди (пакети, папір, коробки, сумки, посуд та ін.); в) предмети, інструменти і пристрої для виготовлення тайників, підробки документів; г) документи, що вказують на зв'язок підозрюваного з іншими учасниками контрабанди (записні книжки з адресами і номерами телефонів, фотографії співучасників, листи, телеграми, чорнові записи, що мають інформацію про контрабандні операції тощо); г) проїзні документи (квитки), повідомлення про міжнародні поштові відправлення; д) документи, що не відповідають прізвищу обшукуваного та його родичів (закордонні та громадянські паспорти, посвідчення, перепустки та ін.); е) географічні карти, схеми з позначками місць, де ростуть рослини з наркотичним вмістом; є) устаткування, пристрої та матеріали для виготовлення, вживання і зберігання наркотичних засобів (шприці для ін'єкцій, посуд, преси тощо); ж) інші предмети і документи, що можуть мати значення для справи. Крім того, під час обшуку підлягають вилученню предмети, що не мають безпосереднього відношення до вчинення контрабанди, але характеризують особу контрабандиста і його діяльність. Це можуть бути предмети, вилучені з цивільного обігу або які зберігаються без належного дозволу (зброя, наркотичні засоби та ін.), а також предмети та цінності, здобуті злочинним шляхом.

Обшук приміщень при розслідуванні таких злочинів у тактично-му плані є достатньо складним та трудомістким. Об'єктами обшуку є житлові, службові та інші закриті приміщення (каюти, купе, салони літака та ін.), що мають відношення до підозрюваних, співучасників контрабанди, їх знайомих чи родичів. Предмети контрабанди, документи та інші предмети, що мають доказове значення, можуть зберігатися не тільки у приміщеннях, але й на території, що прилягає до них: у ємкостях, закопаних у землі; у частинах загорожі чи паркана; під плитами, якими викладають доріжки в саду; у льохах, вигрібних ямах; у надвірних будівлях (лазнях, гаражах, сараях, собачих будках) тощо. При обстеженні городу слід звернути увагу на квіти та інші рослини, що на фоні навколишньої зелені виглядають зів'ялими або слабко укріпленими в землі (горщику). Пильно досліджуються будівельні матеріали та стоси дров, в окремих випадках рекомендується їх розібрати й обстежити під ними ґрунт за допомогою технічних засобів.

Допит підозрюваного при розслідуванні контрабанди здебільшого має конфліктний характер, найчастіше допитуваний протидіє органам досудового розслідування у встановленні істини. Можна виділити *дві найбільш типові ситуації допиту підозрюваного*: а) особа, підозрювана у вчиненні контрабанди, дає правдиві показання і визнає себе винною, тобто допит у безконфліктній ситуації; б) допитуваний заперечує факт контрабанди і дає навмисне неправдиві свідчення або відмовляється давати свідчення, тобто допит у конфліктній ситуації.

У першій ситуації допит підозрюваного, як правило, характеризується повним або частковим збігом інтересів допитуваного і слідчого. Тому основне тактичне завдання особи, яка провадить допит у цій ситуації, полягає у з'ясуванні і фіксуванні показань допитуваного в повному обсязі його поінформованості, конкретизації та деталізації їх, щоб кожна з обставин, що фігурують, могла бути перевірена і підкріплена іншими доказами. У такій ситуації при допиті особи, підозрюваної у вчиненні контрабанди, насамперед детально з'ясовуються: обставини, що стали підставою для затримання; характер злочинних дій щодо підготовки, вчинення та приховування контрабандної діяльності; кількість співучасників контрабанди і відомості про них; особливості предмета контрабанди, джерела його

придбання (одержання) та інші обставини кримінального, перед і посткримінального характеру, що їй відомі.

В умовах конфліктної ситуації допитуваний, як правило, навмисно перекручує відому йому інформацію, заперечує факт учинення контрабанди, дає неправдиві показання або взагалі відмовляється від давання свідчень. Тому результативність допиту підозрюваного в такій ситуації залежить, як правило, від повноти зібраної слідчим інформації про незаконні дії контрабандиста, а також від правильного вибору і застосування тактичних прийомів. У таких ситуаціях важливо своєчасно виявити, попередити й усунути неправдивість показань підозрюваного. Сумніви у достовірності показань можуть виникнути як під час, так і після допиту. У першому випадку такі сумніви породжуються суперечливістю свідчень, відсутністю логіки у повідомлених фактах, їх невідповідністю іншим обставинам. В інших випадках неправдивість отриманих свідчень може бути виявлена при їх перевірці іншими слідчими (розшуковими) діями (допиту свідків, тощо), а також при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Допит свідків. При розслідуванні контрабанди свідків можна поділити на три групи: а) *особи, які безпосередньо виявили контрабанду і затримали підозрюваного* — інспектори органів доходів та зборів, співробітники Державної прикордонної служби України, оперативні працівники поліції, СБУ та ін.; б) *свідки, які були присутні при вчиненні контрабанди (очевидці злочину)*, — обслуговуючий персонал (провідники вагонів, стюардеси, працівники залізниці, автовокзалів, аеропортів, річкових і морських портів); водії та пасажир транспорту, який використовувався контрабандистом для вчинення злочину; начальник поїзної бригади, капітан судна, керівник туристичної групи та ін.; в) *свідки, які хоча і не брали участі у виявленні і затриманні контрабандиста, але можуть дати інформацію про події, що передували вчиненню злочину, чи після нього*, — родичі підозрюваного, його друзі, знайомі, колеги по роботі.

При допиті свідків-очевидців злочину (провідники вагонів, стюардеси, водії, пасажир-попутники, начальник потягу) слід з'ясувати всі відомі їм обставини вчинення контрабанди, які вони спостерігали. Ці свідки могли стати «мимовільними очевидцями» підозрі-

лої поведінки певної особи, знати зміст бесід пасажирів, відчувати специфічний запах предмета контрабанди (наприклад, наркотики, вибухові речовини та ін.), спостерігати за процесом приховування предмета посягання від митного контролю та ін. Під час допиту свідків третьої групи (родичі підозрюваного та його найближче оточення) варто враховувати деякі фактори, які негативно впливають на об'єктивність свідчень: родинні стосунки з контрабандистом (дружина, брат, сестра, батьки та ін.); небажання псувати дружні стосунки (сусід, колега по роботі, близький знайомий); страх помсти з боку родичів, друзів підозрюваного за давання правдивих свідчень проти осіб, які вчинили контрабанду; підкуп свідка; їх безпосереднє сприяння підозрюваному при підготовці та приховуванні контрабандної діяльності. Свідчення родичів, близьких, друзів підозрюваного вимагають критичної оцінки та перевірки.

Призначення судових експертиз досить широко застосовується при розслідуванні контрабанди. Найчастіше проводяться судові експертизи: судово-балістична, судово-мистецтвознавча, вибухотехнічна, експертиза металів і сплавів, хімічна, технічна експертиза документів; почеркознавча; дактилоскопічна; трасологічна та ін. Значені експертизи у процесі розслідування призначаються в різному поєднанні залежно від особливостей предмета посягання, способів учинення і приховування контрабанди.

Запитання для самоконтролю

1. Які особливості притаманні криміналістичній характеристиці контрабанди?
2. Які існують способи вчинення контрабанди?
3. Які дії злочинців здійснюються на етапі приховування контрабанди?
4. Що можна віднести до обстановки вчинення контрабанди?
5. Які сліди можуть залишатися при вчиненні контрабанди?
6. Які обставини підлягають з'ясуванню під час розслідування контрабанди?
7. Які слідчі ситуації є типовими під час розслідування контрабанди?
8. Які слідчі версії висуваються під час розслідування контрабанди?

9. Які особливості характерні для огляду місця події під час розслідування контрабанди?
10. Чи існують особливості допиту підозрюваного під час розслідування контрабанди?
11. Які обставини необхідно з'ясувати під час допиту свідків за фактом контрабанди?
12. Чи існують особливості обшуку під час розслідування контрабанди?
13. Які судові експертизи необхідно призначити при розслідуванні контрабанди?

Рекомендовано вченою радою Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 26.10.2018 р.)

Рецензенти:

В. В. Тіщенко — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;
М. Є. Шумило — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Колектив авторів:

В. Ю. Шепітько, д-р юрид. наук, проф. (кер. авт. кол.) — § 1, 4–7 розділу 1; § 2 розділу 1 (у співавт.); § 5 розділу 2 (у співавт.); § 1, 3, 4 розділу 4; § 2 розділу 4 (у співавт.); розділи 9, 10; § 1, 2, 4 розділу 19;
В. А. Журавель, д-р юрид. наук, проф. — розділ 5; розділ 8;
В. О. Коновалова, д-р юрид. наук, проф. — § 1, 2, 4 розділу 2; § 3, 5 розділу 2 (у співавт.); § 1, 2 розділу 14 (у співавт.); § 3, 4 розділу 14; розділ 18;
В. М. Шевчук, д-р юрид. наук, проф. — розділ 3, розділ 12; розділ 17;
М. В. Шепітько, д-р юрид. наук, доц. — розділ 11;
Б. В. Щур, д-р юрид. наук, проф. — § 2 розділу 1 (у співавт.), § 3 розділу 1;
І. В. Борисенко, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);
О. Ю. Булукув, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);
А. Л. Дудніков, канд. юрид. наук, доц. — розділ 13;
М. В. Капустіна, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 2 (у співавт.); § 2 розділу 4 (у співавт.); розділ 6, розділ 7 (у співавт.); § 1, 2 розділу 14 (у співавт.);
М. В. Костенко, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 19;
К. В. Латиш, канд. юрид. наук — розділ 16;
Н. В. Павлюк, канд. юрид. наук — розділ 7 (у співавт.).
В. В. Семенов, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);
Г. О. Чорний, канд. юрид. наук, доц. — розділ 15

Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, К82 В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 328 с.

ISBN 978-966-937-505-6

ISBN 978-966-937-543-8 (т. 2)

У другому томі підручника викладено зміст криміналістичної методики розслідування злочинів. Поданий матеріал адаптовано до нових навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Розраховано на студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним аспірантам, викладачам, науковцям та співробітникам органів правопорядку, суддям, адвокатам та іншим юристам.

УДК 343.98(075.8)

§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	147
§ 4. Особливості розслідування шахрайства.....	148
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>150</i>

**Розділ 10. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
КОРУПЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ**

§ 1. Криміналістична характеристика злочинів корупційної спрямованості.....	152
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню	155
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	156
§ 4. Особливості розслідування злочинів корупційної спрямованості.....	157
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>159</i>

**Розділ 11. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ.....**

§ 1. Криміналістична характеристика злочинів проти правосуддя.....	161
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню	162
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	164
§ 4. Особливості розслідування злочинів проти правосуддя.....	168
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>172</i>

Розділ 12. РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ.....

§ 1. Криміналістична характеристика контрабанди	173
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню	178
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії	179
§ 4. Особливості розслідування контрабанди	183
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>187</i>

**Розділ 13. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕНЬ
ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ**

§ 1. Криміналістична характеристика злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху	189
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню	193
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	194
§ 4. Особливості розслідування злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху	196
<i>Завдання для самоконтролю.....</i>	<i>212</i>